

فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۱۱۳، دوره ۲۹، زمستان ۱۴۰۳، ۲۲۵-۱۹۷

مقاله پژوهشی: عرضه و فروش اموال تملیکی موضوع قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در بورس

محمد صادقی* مهرداد صادقیان ندوشن**

پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۱۷

بازنگری: ۱۴۰۳/۸/۲۹

دریافت: ۱۴۰۳/۴/۲۳

اموال تملیکی / بورس های کالایی / عرضه کالا در بورس / حراج / جمع آوری و فروش اموال تملیکی / قاچاق کالا و ارز.

چکیده

اگرچه در جهت انتقال مالکیت به بخش خصوصی روش های مختلفی از قبیل فروش از طریق مذاکره و مزایده وجود دارد، اما ماده ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز بر فروش اموال تملیکی از طریق بورس کالا دلالت نموده است. این اقدام در عین اینکه کالاهای مشمول را از مزایای عرضه در بورس برخوردار می کند، مستلزم تبعیت از قواعد و مقررات حاکم بر بورس و التزام به جهات موسوم به حرفه ای و متشکل بودن بورس های کالایی است. از جمله این موارد، لزوم رعایت الزامات مربوط به پذیرش و عرضه در بورس، پیروی از مقررات مربوط به انجام معاملات، افشای اطلاعات عرضه کنندگان، عدم تمکین کالای پذیرفته شده در بورس از قیمت گذاری توسط دولت، اجرای مقررات خاص مربوط به تسویه و پایاپای، تحت نظارت قرار گرفتن فعالان این حوزه، رسیدگی به تخلفات انضباطی آن ها و لزوم رسیدگی به اختلافات حرفه ای ناشی از این عملیات در قالب

sadeqi67@gmail.com

mehrdadsn68@gmail.com

*. دانش آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه مفید قم و مدرس دانشگاه

**دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه قم

■ محمد صادقی، نویسنده مسئول

تأسیس ماده ۳۶ قانون بازار اوراق بهادار است. فارغ از این الزامات و اقتضائات که در این نوشتار تبیین شده است، ایراد وارد بر ماده صدرالذکر آن است که اولاً؛ این مقوله را منحصر در بورس کالا نموده و بورس انرژی که مصداقی از بورس های کالایی در ایران محسوب می شود را نادیده گرفته است. ثانیاً؛ کلیه کالاهای موضوع جمع آوری و فروش اموال تملیکی را مصداق ضرورت عرضه در بورس ندانسته و صرفاً برخی کالاهای مشمول شرایط معین را تصریح نموده است. لذا بیش از آن که در مقام تشدید مجاری حمایت از بورس های کالایی باشد، حکایت از رویکرد حداقلی مقنن به این حوزه و مشخص نبودن مبنای اتخاذی آن از این حیث دارد که باید در اصلاحات سیاستی و تقنینی لحاظ شود.

طبقه بندی JEL: K22, H54, K2, D53

 <https://doi.org/10.22034/ijts.2024.2035404.4018>

Offering and Selling of State-Owned Properties Subject to the Law on Anti-Smuggling of Goods and Currency Through the Mercantile Exchanges

Mohammad Sadeghi¹, Ph.D. in Private Law, Faculty of Law, Mofid University
(Corresponding Author).

Mehrdad Sadeghian Nodoushan¹, Ph.D. Student in Private Law, Faculty of Law, Qom University

Received: 13 July 2024

Revised: 19 Nov 2024

Accepted: 7 Oct 2024

State-Owned Properties / Mercantile Exchanges / Auctions, Offering Goods on the Stock Exchange / Collection and Sale of State-Owned Properties / Smuggling of Goods & Currency

Although there are various methods for transferring ownership to the private sector, such as sales through negotiation and auction, Article 56 of the “Law on Anti-Smuggling of Goods and Currency” stipulates the sale of state-owned properties through the mercantile exchange. This measure provides the covered goods with the benefits of being listed on the stock exchange and requires compliance with the rules and regulations governing the stock exchange, as well as a commitment to professionalism and organization within mercantile exchanges. These include the need to comply with the requirements related to acceptance and offering on the stock exchange, adherence to the regulations governing transactions, disclosure of information from suppliers, exemption of goods accepted on the stock exchange from government pricing, implementation of special regulations related to settlement and clearing, supervision of participants in this field, handling of disciplinary violations, and the resolution of professional disputes arising from these operations based on Article 36 of the “Securities Market Act of The Islamic Republic of Iran”. In addition to the requirements outlined in this article, the first issue with the above article is that, firstly, it has limited this category to the mercantile exchange while ignoring the energy exchange, which is an example of a mercantile exchange in Iran. Secondly, it has not considered all goods subject to the collection and sale of state-owned properties as examples of the necessity of offering them on the exchange, but rather has only specified certain goods subject to specific conditions. Therefore, instead of determining ways to support mercantile exchanges, it reflects a minimal approach by the legislator to this area and a lack of clarity regarding the basis for its adoption, which should be taken into account in policy and legislative reforms.

---

1. sadeqi67@gmail.com

JEL Classification: K22, H54, K2, D53

Data Availability: The data used or generated in this research are presented in the text of the article.

Conflicts of Interest: The authors of this paper declared no conflict of interest regarding the authorship or publication of this article.

۱. مقدمه

انتقال مالکیت از دولت به بخش خصوصی و بازار، ممکن است به روش‌های مختلفی از جمله از طریق عرضه در بورس یا با مزایده (فروش از طریق عرضه عمومی در بورس‌های داخلی یا خارجی یا فروش از طریق مزایده عمومی در بازارهای داخلی و یا خارجی) و فروش سهام و یا دارایی‌های شرکت‌های دولتی یا فروش مستقیم به بخش خصوصی (از طریق مذاکره، مزایده و...) صورت پذیرد.^۱ فارغ از تجربیات جهانی که حکایت از کشف و تعیین قیمت مرجع اکثر کالاها در مبادلات تجاری و اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته از طریق بورس‌ها و تأثیر این مهم بر اقتصاد ملی و منطقه‌ای دارد^۲، حتی برخی مواد قانونی در ایران^۳ درصدد ارجحیت عرضه از طریق بورس بر سایر روش‌های واگذاری است که در جای خود مؤید لزوم توجه بیشتر به عرضه از طریق بورس و مستلزم حمایت مؤثرتر به‌ویژه از بورس‌های کالایی است.

در ارتباط با رونق بازارهای کالایی و بهره‌مندی از بورس‌های تخصصی این حوزه به‌منظور عرضه و فروش کالاها در بورس شایان توجه است که نارسایی‌های بازار سنتی مانند عدم عرضه و تقاضای نظام‌مند و نوسانات کاذب و نبود شفافیت در کشف قیمت یا بروز ریسک‌های ناشی از نقدشوندگی از جمله دلایل راه‌اندازی بورس‌های کالایی در جهان بوده است. بالتبع، از حیث مبانی اقتصادی و حقوقی، کالاهای پذیرش شده یا عرضه شده در بازارهای بورس‌های کالایی از مزایایی مثل کشف قیمت منصفانه، مدیریت ریسک و کنترل نوسان قیمت، کاهش هزینه‌های مبادلاتی از طریق تأمین مالی و معافیت از تشریفات مناقصه یا مزایده دولتی برخوردار خواهند شد^۴ که عرضه و فروش اموال تملیکی در بورس نیز می‌تواند مصداق و مشمول این مهم باشد. به‌همین منظور، در جهت برخورداری از حمایت‌های قانونی (مثل معافیت مالیاتی و مستثنی شدن کالاهای پذیرفته و عرضه شده در بورس از قیمت‌گذاری توسط دولت) و از حیث التزام به

۱. باقری، ۱۳۹۰.

۲. کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد و انجمن بورس‌های آسی و اختیار سوئیس، (۱۳۹۲)

۳. علاوه بر ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید که در ادامه به آن خواهیم پرداخت، مطابق ماده ۲۰ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی: «هیأت واگذاری برای واگذاری بنگاه‌ها با ترجیح بند (الف) و رعایت ترتیب، به روش‌های زیر تصمیم می‌گیرد: الف- فروش بنگاه از طریق عرضه عمومی سهام در بورس‌های داخلی یا خارجی ب- فروش بنگاه یا سهام بلوکی از طریق مزایده عمومی در بازارهای داخلی و یا خارجی ج- فروش بنگاه یا سهام بلوکی از طریق مذاکره».

۴. سلطانی، ۱۳۹۶؛ اسفندیاری فر، ۱۳۹۴؛ شهیدی، ۱۳۹۶

اصول و قواعد کلی حقوقی حاکم بر معاملات بورس‌ها (از قبیل: اصل شفافیت و سلامت بازار، اصل رقابت و منع انحصار، اصل نظارت و حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران)،^۱ قانون‌گذار ایران نیز در راستای تأسیس و تشکیل بازارهای تخصصی طبق مقرراتی مانند ماده ۹۵ قانون برنامه سوم توسعه و ماده ۱۵ قانون برنامه چهارم توسعه، ایجاد بورس‌های کالایی را تجویز و تکلیف نموده است.

با امعان نظر به بند ۵ ماده ۴ قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ و به موجب مصوبات مورخ ۱۳۸۵/۰۳/۰۷ هیأت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار و ۱۳۸۵/۰۷/۱۰ شورای عالی بورس درخصوص بورس کالای ایران^۲، بورس کالایی در قالب شرکت سهامی عام و با وضعیت کنونی تشکیل شده و یک تشکل خودانتظام محسوب می‌گردد. یعنی مجاز است به منظور انجام معاملات کالاهای پذیرفته شده و سایر وظایف خود و همچنین تنظیم فعالیت‌های حرفه‌ای خود و انتظام بخشیدن به روابط بین اعضا، ضوابط و استانداردهای حرفه‌ای و انضباطی را که لازم می‌داند، با رعایت قوانین و مقررات، وضع و اجرا کند. (بند ۶ ماده ۱ قانون بازار و ماده ۳ اساسنامه بورس کالای ایران / اساسنامه شرکت بورس انرژی ایران). همچنین متعاقب بند (و) ماده ۹۹ قانون برنامه پنجم توسعه، براساس بند (ج) ماده ۳۶ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور: «کالاهایی که در بورس‌های کالایی به عنوان بازار متشکل، سازمان یافته و تحت نظارت پذیرفته می‌شوند و مورد داد و ستد قرار می‌گیرند طبق قوانین و مقررات حاکم بر آن بورس‌ها عرضه شده و مورد معامله قرار می‌گیرند. عرضه، معامله، تسویه و تحویل نهائی کالاهای مذکور مشمول قوانین و مقررات مربوط به بازارهای غیرمتشکل کالایی نیست.» در نتیجه کالایی که در بورس کالای ایران یا بورس انرژی ایران پذیرفته شده و تسهیلات خرید و فروش آن از طریق بورس فراهم شده است، حسب مورد تابع مقررات حاکم بر بورس مربوط خواهد بود.

با رونق بورس‌های کالایی و مزایایی همچون شفافیت مبادلات، نظارت نهاد حرفه‌ای بر قیمت‌گذاری و فرآیند تحویل کالا و کاهش ریسک خریدار و فروشنده که این بورس‌ها دارند

۱. اصول مدنظر درخصوص بورس‌ها (اعم از معاملات اوراق بهادار و معاملات کالایی) مشترک بوده و مترتب بر عنوان «بورس» و «بازار متشکل» می‌باشد. برای مطالعه تفصیلی درخصوص این اصول و ضوابط (حسب مورد)، ر.ک: شهیدی و سوهانی، ۱۳۹۳، صص ۵۵-۶۹؛ عبدی پورفرد، ۱۳۹۶، صص ۱۰۱-۱۱۴؛ اسفندیاری فر، ۱۳۹۴، صص ۵۲-۷۰؛ صادقی «الف»، ۱۴۰۱، صص ۶۸-۹۱

۲. صالح‌آبادی، ۱۳۹۶؛ سلطانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۶

و لزوم تعیین تکلیف اموال فراوانی که در انبارهای سازمان اموال تملیکی رسوب شده، امکان و ضرورت فروش این اموال از طریق بورس های کالا مطرح شد. به همین اقتضاء در اصلاحات مورخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به امکان فروش اینگونه اموال از طریق بورس کالا در ماده ۵۶ تصریح گردید. لذا در این مقاله به منظور پاسخ به این پرسش که فروش اموال تملیکی از طریق عرضه در بورس کالا چه ضوابط و فرآیندهایی دارد، ابتدا مقرر ماده ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در حدود نظم حقوقی حاکم بر بورس های کالایی بررسی و ابعاد آن تحلیل شده، سپس ضوابط خاص عرضه کالاهای تملیکی در بورس از جمله ضوابط پذیرش، نحوه انجام معاملات، ضوابط افشا و آثار فروش اموال تملیکی در بازار سرمایه توضیح داده شده و در نهایت در اثنای هر یک از مباحث مدنظر نقد یا رویکرد تحلیلی به مفاد کنونی ماده اخیرالذکر اعلام می شود.

مبحث نخست: بررسی و تحلیل ماده ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در ارتباط با بورس کالا

قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ابتدا در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. پس از آن در سال ۱۳۹۴ و در نهایت در ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ اصلاح گردیده و یا مقرراتی به آن الحاق شده است. از جمله، در اصلاحات اخیر امکان فروش اموال تملیکی از طریق بورس کالا مورد تصویب قرار گرفت که در این مبحث مفاد و دلالت های آن بررسی می شود.

بند نخست: دلالت بخشی از ماده ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز بر بورس کالا

بخشی از ماده مذکور (موسوم به ماده ۳۹ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰/۱۱/۱۰) درخصوص فروش اموال از طریق بورس کالا است. مفادی از ماده فوق در ارتباط با بحث حاضر مقرر می دارد: «نهاد مأذون از سوی ولی فقیه با اذن معظم له و سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی حسب مورد موظفند درخصوص کالاهای قاچاق پس از قطعیت رأی صادره به جز در مورد کالاهای سریع الفساد، سریع الاشتعال، احشام و طیور و یا کالاهایی که مرور زمان سبب ایجاد تغییرات کمی و کیفی در آنها می شود، به ترتیب زیر عمل کنند: تبصره ۳- در صورتی که کالاهای مذکور از نوع «کالای مشابه» قابل معامله در بورس کالا باشد،

واگذاری این کالاها از طریق ساز و کارهای بورس کالا انجام می‌شود. در مورد کالاهای غیرمشابه، استفاده از ساز و کار مذکور اختیاری است و کالاهای موضوع این بند تنها از طریق عرضه (رینگ) صادراتی بورس کالای ایران به فروش می‌رسد. در صورت عدم موافقت هیأت پذیرش یا کمیته عرضه با پذیرش کالا جهت عرضه در بازار بورس کالا یا به فروش نرفتن کالا پس از سه بار عرضه در بورس با رعایت ضوابط بورس از جمله تغییر نرخ پایه، نوبت به برگزاری مزایده به شرط خروج از کشور تحت رویه گذر (ترانزیت) خارجی یا صادرات می‌رسد که در این صورت مهلت برگزاری مزایده دو ماه از تاریخ اعلام قطعی عدم پذیرش کالا در بورس یا اتمام فرآیند معامله یک جا است. ۲- در صورت عدم فروش کالاها از طریق بورس کالا و مزایده موضوع بند (۱) این ماده توسط دستگاه متولی به شرط صادرات یا گذر (ترانزیت) خارجی، کالاهایی که در بازار داخلی نیاز جدی درخصوص آنها وجود دارد و به تولید داخلی و تجارت خارجی لطمه وارد نمی‌سازد، ظرف دو ماه از تاریخ اتمام فرآیند مزایده به شرط خروج از کشور، از طریق حلقه (رینگ) داخلی بورس کالا با حفظ شرایط مندرج در تبصره (۳) بند (۱) این ماده به فروش می‌رسد. در صورت عدم فروش در بورس با رعایت کلیه شرایط تبصره (۳) بند (۱) این ماده صرفاً از طریق حراج عمومی به صورت خرده‌فروشی برخط به فروش گذاشته می‌شود و در صورت به فروش نرفتن کالا ظرف سه ماه در حراج عمومی، حسب مورد با درخواست رئیس سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی یا نهاد مأذون از سوی ولی فقیه با اذن معظم له و «تأیید مراتب به فروش نرفتن کالا» از سوی سازمان بازرسی کل کشور، قیمت عرضه کالا در حراج عمومی هرماه بیست درصد (۲۰٪) کاهش می‌یابد. قیمت پایه در بورس براساس مقررات بورس و قیمت پایه اولیه در مزایده خارج از بورس بر اساس قیمت بازار عمده‌فروشی اعلامی توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت که کمتر از مجموع قیمت خرید کالا در مبدأ و هزینه بیمه و حمل و نقل (قیمت سیف) به علاوه حقوق ورودی نباشد، تعیین می‌شود. ...»

پیند دوم: تشریح و تحلیل مفاد ماده ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز

مفاد و دلالت‌های ماده فوق‌الذکر به شرح زیر قابل تفکیک و تشریح است:

الف. منشأ اموال

اموالی که تحویل سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی می‌شود، کالاهای قاچاق مکشوفه

و کلیه اموال منقول و غیرمنقول و وسایل نقلیه اعم از زمینی، آبی و هوایی است که در اجرای قانون قاچاق کالا و ارز، توقیف می‌شود. بدیهی است برخی این اموال امکان عرضه در بورس را نخواهد داشت و برای برخی از آن‌ها نیز قانون‌گذار شرایط و ترتیب متفاوتی را تصویب کرده است.

ب. اموال قابل عرضه

فارغ از ضوابطی که کالاهای قابل عرضه در بورس کالا باید داشته باشد و اینکه حتماً باید از نوع «کالای مشابه»^۱ قابل معامله در بورس کالا باشد، در مواد مختلف قانون فوق حدود و ثغور مختلفی برای عرضه کالا توسط سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی تعیین شده و محدودیت‌های متعددی وضع گردیده است؛ طوری که اموال زیر یا تحویل سازمان اخیرالذکر نمی‌شود و یا امکان عرضه در بورس را نخواهند داشت:

۱. کالاهایی با مصرف خاص که قابلیت هیچ‌گونه مصرفی اعم از فروش و استفاده به صورت عمومی ندارند (تبصره ۵ ماه ۵۳).
۲. کالاهای سریع‌الفساد، سریع‌الاشتعال، احشام و طیور و یا کالاهایی که مرور زمان سبب ایجاد تغییرات کمی و کیفی در آن‌ها می‌شود (صدر ماه ۵۶).
۳. فراورده نفتی طبق تعاریف قانونی توسط وزارت نفت (بند ۴ ماده ۵۶).
۴. مسکوکات طلا و نقره و شمش طلا و جواهرات (بند ۵ ماده ۵۶).
۵. اموال دارای ارزش تاریخی و میراث فرهنگی به تشخیص وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (بند ۶ ماده ۵۶).
۶. دارو، مکمل‌ها، ملزومات و تجهیزات پزشکی و قطعات آن‌ها، مواد و فراورده‌های خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی و یا مواد اولیه کلیه اقلام مذکور (ماده ۲۷ و تبصره ۲ ماده ۵۳).
۷. چوب، هیزم یا زغال حاصل از درختان جنگلی (ماده ۲۵ مکرر و تبصره ۲ ماده ۵۳).
۸. حیوانات وحشی عادی، در معرض نابودی و کمیاب، انواع موجودات آبی، پرندگان

۱. منظور از کالای مشابه، کالایی است که منطبق بر مشخصات و استاندارد یکی از کالاهای پذیرش شده در بورس با تولیدکننده متفاوت باشد (بند ۷ ماده ۱ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران) یا کالایی قابل معامله در بورس است که حداقل یک بار حسب مورد در حلقه (رینگ) صادراتی یا حلقه (رینگ) داخلی بورس پذیرفته شده و به فروش رسیده باشد. (بند ۱۶ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی مواد ۵۵ و ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۱/۱۱/۲۳ هیأت وزیران)

شکاری و غیرشکاری اعم از بومی یا مهاجر وحشی به طور زنده یا غیرزنده و خاویار و ماهیان خاویاری (ماده ۲۵ و ۲۶ و تبصره ۲ ماده ۵۳).

پ. اشخاص درخواست دهنده

نهاد مأذون از سوی ولی فقیه با اذن ایشان و سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی درخصوص کالای مشابه موظف هستند و درخصوص کالاهای غیرمشابه اختیار دارند که درخواست عرضه در بورس کالا را مطرح کنند.

ت. ترتیبات اقدام برای عرضه

پس از صدور رأی قطعی درخصوص کالاهای قاچاق (مستفاد از صدر ماده ۵۶ قانون) و در صورتی که کالاهای مذکور از نوع «کالای مشابه» (مستفاد از تبصره ۳ ماده ۵۶) قابل معامله در بورس کالا باشد، واگذاری این کالاها از طریق سازوکارهای بورس کالا انجام می شود. باید در نظر داشت که اولویت قانون گذار در ابتدا این است که این کالاها تحت رویه گذر (ترانزیت) خارجی یا صادرات از کشور خارج شوند و متعاقباً از طریق سازوکار بورس کالا به فروش برسند و در مرحله بعدی در بازار داخل. اولویت عرضه به ترتیب زیر است:

۱. از طریق عرضه (رینگ) صادراتی^۱ بورس کالای ایران.
۲. از طریق مزایده به شرط خروج از کشور تحت رویه گذر (ترانزیت) خارجی یا صادرات در صورت عدم موافقت هیأت پذیرش یا کمیته عرضه با پذیرش کالا جهت عرضه در بازار بورس کالا یا به فروش نرفتن کالا پس از سه بار عرضه در بورس با رعایت ضوابط بورس از جمله تغییر نرخ پایه.
۳. از طریق حلقه (رینگ) داخلی^۲ بورس کالا در صورت عدم فروش کالاها از طریق بورس کالا و مزایده؛ مشروط به اینکه در بازار داخلی نیاز جدی درخصوص آن کالاها وجود دارد و به تولید داخلی و تجارت خارجی لطمه وارد نمی سازد.
۴. از طریق حراج عمومی به صورت خرده فروشی برخط (در صورت عدم فروش در بورس پس از سه بار عرضه در بورس با رعایت ضوابط بورس از جمله تغییر نرخ پایه).

۱. منظور از رینگ صادراتی جلسه معاملاتی بورس برای معامله کالاهایی می باشد که مقصد آن ها صرفاً بازار هدف

بین المللی است. (بند ۱۲ ماده ۱ دستورالعمل اجرایی رینگ صادراتی بورس کالای ایران مصوب ۱۳۸۸/۰۵/۲۴)

۲. منظور از رینگ داخلی جلسه معاملاتی بورس برای معامله کالاهایی می باشد که مقصد آن ها صرفاً بازار داخلی است.

(بند ۱۸ ماده ۱ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران مصوب ۱۳۸۹/۰۷/۰۵)

مبحث دوم: ضوابط حرفه‌ای مترتب بر عرضه کالاهای تملیکی در بورس

قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۴ و قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در سال ۱۳۸۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. به جهت پویایی و سرعت تغییرات در بازار سرمایه، در چارچوب حاکمیت قانون و در حدود صلاحیت قانونی لازم می‌آید که اختیارات و مقرره‌گذاری جزئی‌تر را به نهادهای مقررکننده یا ناظر این بازار اعطا کرد. از طرف دیگر، بازار سرمایه بازار حرفه‌ای و خاص است و مقررات خاص موضوعه توسط مراجع دیگر (جز در حدود هرم هنجاری و وفق ساختار تقنینی) نمی‌تواند ضوابط و مقررات تخصصی حاکم بر این بازار را تخصیص زده یا ملغی نماید. قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اگرچه قانونی مؤخر است اما نمی‌تواند در سازوکار حرفه‌ای بازار سرمایه موجب اختلال شود. هرچند مفاد ماده ۵۶ این قانون که در بیان ارتباط با بازار سرمایه است، کاملاً مقررات حاکم بر بازار سرمایه که به تصویب شورای عالی بورس و هیأت‌مدیره سازمان بورس می‌رسد را مورد تصریح قرار داده و این قانون، سازوکار پذیرش و عرضه اموال تملیکی در بورس را تأیید می‌کند.

بنابراین، در حالی که سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی را موظف به عرضه کالایی مشابه در بورس می‌کند، بورس را مخیر به تأیید یا رد آن نموده و درخصوص نحوه تعیین قیمت پایه صراحتاً مقررات بورسی را می‌پذیرد. همچنین حسب ماده ۳۶ قانون احکام دائمی مبنی بر: «کالاهایی که در بورس‌های کالایی به‌عنوان بازار متشکل، سازمان‌یافته و تحت نظارت پذیرفته می‌شوند و مورد دادوستد قرار می‌گیرند طبق قوانین و مقررات حاکم بر آن بورس‌ها عرضه شده و مورد معامله قرار می‌گیرند. عرضه، معامله، تسویه و تحویل نهایی کالاهای مذکور مشمول قوانین و مقررات مربوط به بازارهای غیرمتشکل کالایی نیست.» تردیدی نیست که برای کالایی که قرار است در بورس عرضه شود باید کلیه ضوابط و اقتضانات بورس رعایت شود. با امعان نظر به مواد قانون بازار اوراق بهادار (از جمله مفاد مواد ۳ و ۷ و بند ۶ ماده ۱)، الزاماتی که باید در این خصوص رعایت شود عبارتند از مصوبات شورای عالی بورس و هیأت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، حسب مورد مصوبات هیأت‌مدیره بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران (به‌عنوان بورس‌هایی که کالا در آن عرضه می‌شود) و حتی هیأت‌مدیره شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه.

بالحاظ حکومت مقررات حرفه‌ای از نوع مصوبات مراجع اخیرالذکر، برخی آثار و خصایص

مترتب بر موضوع (در مقام مقایسه عرضه کالاهای تملیکی در بورس نسبت به سایر روش‌های فروش، حراج یا مزایده) عبارتند از:

۱. از لحاظ شرایط و مؤلفه‌های حاکم، اصولاً دارایی‌های توقیفی و تملیکی از طریق روش‌های حراج یا مزایده متعارف عرضه یا فروخته می‌شود و فروش از طریق بورس جزء ابداعات قانون مورد بحث محسوب می‌شود که گاه منجر به عدم تطبیق فرآیندها یا نقض غرض مدنظر مقنن می‌گردد.^۱

۲. اگرچه معاملات بورس نیز مبتنی بر حراج است اما حراجی است که اقتضائات و تشریفات بیشتری بر آن حکم فرماست. لذا در صورت عرضه اموال تملیکی در بورس، طیف گسترده‌تری از مقررات و الزامات حقوقی و نظارتی حاکم خواهد بود که می‌تواند از چالش‌های عرضه در بورس در قیاس با حراج‌های متعارف قلمداد گردد.

۳. در فرض عرضه اموال تملیکی در بورس، امکان تبعیت از الگوهای قیمت‌گذاری رایج یا کشف قیمت به روش‌های خاص، یک‌سویه یا دستوری منتفی شده و در راستای رقابت و شفافیت حاکم بر این بازارها، کالاهای پذیرش شده در بورس از نحوه کشف قیمت اعلامی یا قیمت‌گذاری مدنظر دستگاه‌های دولتی، نهادی یا نظارتی تبعیت نخواهد کرد. چراکه این نوع از قیمت‌گذاری‌ها با ماهیت عرضه در بورس که مبتنی بر حراج و رقابت شفاف است منافات دارد. علاوه بر قوانین استنادشده در سایر مباحث (به‌عنوان مستند قانونی عدم تبعیت کالاهای عرضه‌شده در بورس از قیمت‌گذاری دستوری)، ذیل بند ۲ ماده ۵۶ اصلاحی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز نسبت به این امر اشعار می‌دارد: «قیمت پایه در بورس براساس مقررات بورس و قیمت پایه اولیه در مزایده خارج از بورس براساس قیمت بازار عمده‌فروشی اعلامی توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت که کمتر از مجموع قیمت خرید کالا در مبدأ و هزینه بیمه و حمل و نقل (قیمت سیف) به علاوه حقوق ورودی نباشد،

۱. طی بررسی صورت‌گرفته در قوانین کشوری مانند هند (به جهت حجم بالای کالای قاچاق که در این کشور وجود دارد)، آمریکا و برخی کشورهای دیگر نمونه مشابهی که کالاهای قاچاق در بورس عرضه شود، دیده نشده و در اکثر کشورها مهم‌ترین شیوه عرضه این‌گونه اموال، حراج عمومی یا بعضاً مزایده است. برای مثال در قوانین کشور آمریکا در قانون مصادره اموال (Civil Asset Forfeiture Statute) (عنوان ۱۸ بخش ۹۸۱) اجازه ضبط اموال ناشی از جرایم از جمله قاچاق داده شده است. این اموال طبق قوانین دیگر تحت نظارت نهادهایی مانند وزارت خزانه‌داری یا امنیت داخلی از طریق حراج به فروش می‌رسند. (Internal Revenue Code و Public Auction Law) (عنوان ۲۶ بخش ۶۳۳۶)).

تعیین می‌شود.» صدر ماده ۱۲ آیین‌نامه اجرایی مواد ۵۵ و ۵۶ قانون فوق مصوب ۱۴۰۱/۱۱/۲۳ هیأت‌وزیران نیز مفاد این بند را تکرار و بر آن تأکید نموده است.

۴. به سبب خاص بودن شرایط مربوط به برخی کالاهاى مورد درخواست سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی (از جهت منحصر به فرد یا لوکس بودن و عدم انطباق با موارد مشابه پذیرش شده در بورس‌های کالایی یا به علت عدم تمایل عرضه‌کننده به ارائه تضامین قراردادی و تعهدی که در جای خود از موارد پوشش ریسک در بورس است)، ممکن است زمان پذیرش، عرضه و فروش آن‌ها در مقایسه با سایر الگوهای مزایده و فروش طولانی‌تر شده یا عرضه یک‌جا (به نحو مصرح در مقررات بازار سرمایه) دشوار و منتفی گردد.

بنا به مراتب فوق و از حیث اینکه عرضه و فروش اموال تملیکی در بورس لاجرم از مقررات حرفه‌ای این بازار تبعیت می‌نماید، در ادامه برخی ضوابط این حوزه را بررسی می‌کنیم.

بند نخست: فرآیند پذیرش و عرضه

در بحث نخست اموالی که قابلیت عرضه دارند مورد بررسی قرار گرفت. به موازات اوصاف کلی معاملات کالایی در بورس از قبیل تشریفاتى بودن، اصل لزوم و تملیکی بودن، انجام در جلسه رسمی معاملات، تحقق به طریق رقابتی و حراج، در مقررات حاکم بر بورس‌های کالایی نیز شرایطی مشخص شده است. برای مثال، جهت پذیرش هر کالا در بازار فرعی (موضوع ماده ۲ دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران) کالا باید دارای مشخصات، شرایط و کیفیت قابل احراز بوده و امکان تطبیق کیفیت آن با شرایط اعلامی در اطلاعیه عرضه برای بورس و خریداران وجود داشته باشد و عرضه‌کننده کالا توانایی تودیع وثایق لازم را جهت تضمین تحویل کالا نزد اتاق پایاپای داشته باشد. بالتبع، کالاهای ذیل شرایط اخیرالذکر را دارا می‌باشند: اموال غیرمنقول، کالاهایی که طبق مقررات شرایط پذیرش در بازار معاملات کالای فیزیکی را از دست می‌دهند و کالاهای فاقد شرایط پذیرش در بازار معاملات کالای فیزیکی پس از تأیید هیأت پذیرش.

بدیهی است برای پذیرش کالا در بورس‌های کالایی باید هم شرایط مشخص شده در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و هم شرایط تعیین شده در مقررات مادون قانون از جمله مقررات مراجع ذی‌صلاح در بورس رعایت شود. حسب اقتضائات حرفه‌ای و تخصصی حاکم بر هر حوزه، باید

این‌ها را مکمل هم تلقی کرد و هرگونه تفاوت و تعارض را وفق استانداردهای حقوقی راجع به هرم هنجاری و ارزش تقنینی تطبیق داد.

با لحاظ مقررات مربوط به این حوزه از قبیل دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران و دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران، سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی برای پذیرش کالای مدنظر در بورس‌های کالایی، باید درخواستی را از طریق مشاور پذیرش^۱ به همراه مدارک و مستندات لازم (موضوع ماده ۸ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران و ماده ۴ دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران) به بورس ارائه کند. مشاوران پذیرش از میان شرکت‌های کارگزاری دارای مجوز کارگزار و شرکت‌های تأمین سرمایه انتخاب می‌شوند. هیأت پذیرش^۲ حداکثر ظرف ۳۰ روز پس از دریافت گزارش و مستندات مربوط از بورس، نظر کتبی خود را با ذکر دلایل مبنی بر تأیید یا رد پذیرش کالا، از طریق بورس به متقاضی اعلام می‌کند. در صورت رد درخواست، متقاضی می‌تواند مراتب اعتراض خود را حداکثر ظرف مدت ۱۰ روز پس از ابلاغ تصمیم هیأت به سازمان بورس و اوراق بهادار اعلام کند. رأی هیأت‌مدیره سازمان در خصوص بررسی مجدد موضوع یا تأیید نظر هیأت پذیرش، برای متقاضی، هیأت پذیرش و بورس لازم‌الاجراست. (ماده ۱۳ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران)

در صورتی که کالا مشابه باشد، درخواست درج و عرضه آن و پذیرش عرضه‌کننده‌اش در کمیته عرضه موضوع ماده ۲۰ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

با امعان نظر به دلالت ماده ۲۱ دستورالعمل اخیرالذکر مبنی بر اینکه «کمیته عرضه مکلف است جهت درج و عرضه کالاهای مشابه شرایط زیر را احراز نماید: ۱- متقاضی باید سابقه فعالیت قابل اتکا در بازار کالای مورد پذیرش داشته باشد؛ ۲- کالا نباید مشمول محدودیت‌هایی از جمله محدودیت قیمت‌گذاری قانونی و انحصار در عرضه یا تقاضا باشد؛ ۳- مشخصات و استاندارد کالاهای مشابه با مشخصات و استاندارد کالای اصلی پذیرفته شده مطابقت داشته

۱. مشاور پذیرش، شخصی است که به‌عنوان رابط اصلی متقاضی و بورس، تمام یا بخشی از وظایف متقاضی در فرآیند پذیرش، درج و یا عرضه را به نمایندگی از طرف وی انجام می‌دهد. (بند ۱۲ ماده ۱ و ماده ۷ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران)

۲. موضوع ماده ۲ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران

باشد»، احراز این موارد نیز ضروری است. در عین حال، پذیرش، درج و عرضه اموال تملیکی در بورس مستلزم اخذ کارمزد خواهد بود که موضوع بند ۴ ماده ۴۲ و ماده ۴۷ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران است.

بند دوم: نحوه انجام معاملات به موجب مقررات حاکم

به تصریح ماده ۴ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران (اصلاحی سال ۱۳۹۴): «بورس کالای ایران دارای سه بازار معاملات است که عبارتند از بازار کالای فیزیکی، بازار اوراق مشتقه مبتنی بر کالا و بازار صندوق‌های سرمایه‌گذاری (قابل معامله). بازار معاملات کالای فیزیکی شامل چند تابلو از جمله تابلوی محصولات فلزی-صنعتی، کشاورزی و پتروشیمی و بازار مشتقه شامل چند تابلو از جمله تابلوی قرارداد آتی می‌باشد. پذیرش کالا صرفاً در یکی از تابلوهای بازار معاملات کالای فیزیکی و پذیرش اوراق بهادار مبتنی بر کالا صرفاً در یکی از تابلوهای بازار مشتقه صورت می‌پذیرد.»^۱ بنابراین و با احتساب ماده ۳ دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران، اموال تملیکی تنها در دو بازار فیزیکی و فرعی قابلیت عرضه خواهد داشت. چراکه کالاهای قابل عرضه در بازار فرعی عبارت است از: اموال غیرمنقول، کالاهایی که طبق مقررات شرایط پذیرش در بازار معاملات کالای فیزیکی را از دست می‌دهند و کالاهای فاقد شرایط پذیرش در بازار معاملات کالای فیزیکی پس از تأیید هیأت پذیرش.

برای اطلاع از نحوه انجام معاملات در بورس کالا نکات زیر قابل توجه است:

- این معاملات صرفاً از طریق سامانه معاملاتی بورس و توسط کارگزاران عضو بورس انجام می‌شود (ماده ۷ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران).

- روزهای انجام معامله، ساعات شروع و پایان و تعداد جلسات رسمی معاملات توسط هیأت‌مدیره بورس تعیین و ابلاغ می‌گردد. بدیهی است در صورت تغییر این موارد، بورس موظف به اطلاع‌رسانی خواهد بود (ماده ۳ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران).

۱. البته در عمل، بازارهای بورس کالا به چهار دسته بازار فیزیکی، فرعی، مشتقه و مالی تقسیم شده و این تفکیک بیشتر، از حیث ابعاد اجرایی و عملیاتی مدنظر است.

- بورس باید برای هر کالا نماد معاملاتی مجزا تعریف نموده و بازار و تابلوی معاملاتی مربوط به هر یک را مشخص نماید. (ماده ۸ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران)
- جهت عرضه کالاها در بورس، کارگزار عرضه‌کننده باید فرم سفارش فروش تکمیل شده توسط عرضه‌کننده را به همراه اطلاعات و مستندات لازم به بورس ارایه نماید. پس از دریافت این اطلاعات و تأیید بورس و اتاق پایاپای، اطلاعیه عرضه منتشر می‌شود. ماده ۱۱ و ۱۲ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران^۱
- معاملات بورس همواره بر مبنای رقابت و به یکی از روش‌های حراج (شامل حراج حضوری، حراج پیوسته و تقاضامحور (مناقصه)) انجام می‌شود. هر یک از روش‌های حراج نیز خود دارای مراحل است که در مقررات تعیین تکلیف شده است. (ماده ۱۷ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران) اما در بازار فرعی دو نوع عرضه شامل حراج حضوری و عرضه یک‌جا وجود دارد که روش عرضه توسط کمیته عرضه و براساس درخواست عرضه‌کننده تعیین می‌شود (ماده ۱۰ دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران).
- یکی از موارد بسیار مهم در معاملات بورس کالا اخذ تضامین از طرفین معامله است. لذا سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی نیز به‌عنوان فروشنده باید حسب اعلام بورس و عندالاقضاء وفق نظر شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه تضمین مناسب را ارائه دهد. بند ۹ ماده ۱ دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران مصوب ۱۳۸۹/۰۸/۲۲ هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، تضمین را از این قرار تعریف نموده: «منابع مالی و یا اسنادی است که هر عضو یا اشخاص طرف معامله به منظور تضمین انجام تعهدات خود در مقابل اتاق پایاپای، به صورت نقدی، ضمانت‌نامه بانکی (بدون قید و شرط) یا اوراق مشارکت تودیع می‌نمایند. ضوابط اخذ و همچنین سایر تضامین مورد قبول توسط هیأت مدیره شرکت^۲ تعیین می‌شود.» در این خصوص، اگرچه تحقق تضامینی

۱. برای مطالعه بیشتر درخصوص ضوابط ثبت سفارش، عرضه کالا و فرآیند انعقاد معاملات کالایی، ر.ک: شهیدی، ۱۳۹۶،

صص ۱۳۶-۱۶۵ و اسفندیاری فر، ۱۳۹۴، صص ۱۴۲-۱۶۷

۲. ر.ک: ادامه مباحث ذیل سرفصل حکومت مقررات خاص تسویه و پایاپای در بورس‌های کالایی.

- که هیأت مدیره شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه تصویب می‌کند نیز مدنظر است اما وفق ماده ۱۳ دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران، عرضه‌کنندگان دولتی در عرضه یک‌جا از ارائه تضمین معادل سه درصد ارزش کالای موضوع معامله مستثنی شده‌اند.^۱ باید توجه داشت که این استثناء فقط برای عرضه یک‌جا (یعنی وجود فقط یک خریدار) است و در حال حاضر نیز عرضه یک‌جا فقط در ملک وجود دارد زیرا به جهت وجود گزارش کارشناسی، فرصت ده‌روزه بازدید و... دارای خطر (ریسک) بسیار پایینی است.
- اجرای سفارش‌های وارده به سامانه معاملات، براساس اولویت قیمت و در صورت تساوی قیمت‌ها براساس اولویت زمانی ورود سفارش به سامانه معاملاتی خواهد بود. (ماده ۵ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران)
  - انواع قراردادهای قابل معامله در بورس عبارتند از: قرارداد نقدی، قرارداد نسیه، قرارداد سلف، قرارداد آتی، قرارداد اختیار خرید، قرارداد اختیار فروش، قرارداد کشف پرمیموم. البته امکان تعریف قراردادهای دیگر نیز به پیشنهاد هیأت مدیره سازمان و تصویب شورای عالی بورس وجود دارد. (ماده ۹ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران)
  - به منظور اطمینان از رعایت مقررات، بر کلیه معاملات توسط بورس مربوط (به‌عنوان بستر و ناظر معاملات) نظارت می‌شود. لذا معاملات خارج از مقررات تأیید نخواهد شد و حتی می‌تواند منجر به تنبیهات انضباطی یا مجازات شود.^۲

۱. ماده فوق [اصلاحی مورخ ۱۴۰۰/۰۸/۰۵] مقرر می‌دارد: «در عرضه یک‌جا، کارگزار فروشنده در صورتی مجاز به عرضه خواهد بود که معادل ۳ درصد ارزش کالای موضوع معامله براساس قیمت پایه را به صورت نقد، ضمانت‌نامه بانکی بدون قید و شرط با قابلیت تمدید به دفعات یا سایر تضامین مورد قبول اتاق پایاپای که به تصویب هیأت مدیره شرکت می‌رسد از فروشنده دریافت و حسب مورد به حساب اتاق پایاپای واریز یا به این اتاق تحویل دهد و تأییدیه اتاق پایاپای را مبنی بر سپردن تضامین مربوطه به بورس ارائه کند. تبصره ۱- عرضه‌کنندگان دولتی از شمول این ماده مستثنی می‌باشند. درخصوص سایر دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری که نسبت به عرضه یک‌جا کالا اقدام می‌نمایند، اخذ وجوه یا تضامین دیگر جهت عرضه کالا بر اساس مصوبه هیأت مدیره شرکت موضوع بند (۱۹) ماده (۱) دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران خواهد بود. تبصره ۲- در صورتی که کارگزار فروشنده پس از انتشار اطلاعیه عرضه و قبل از اولین روز عرضه، انصراف کتبی خود را از عرضه اعلام نماید و این انصراف مورد تأیید بورس قرار گیرد یا چنانچه به دلیل عدم وجود خریدار معامله انجام نشود، تضامین وی با تأیید بورس مبنی بر عدم مغایرت اقدامات کارگزار با مقررات در جریان معامله مذکور، حداکثر تا دو روز کاری پس از زمان انصراف یا پایان جلسه معاملات مسترد می‌شود.»

۲. ماده ۳۰ دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران در این راستا مقرر می‌دارد: «در صورتی که میان خریدار و فروشنده و یا نمایندگان قانونی آن‌ها درخصوص نحوه پرداخت وجه معامله، تحویل کالا و یا سایر شرایط معامله توافقی

بند سوم: رعایت ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین اهداف ایجاد بورس (اعم از اوراق بهادار و کالا) و تشکیلاتی همچون شورای عالی بورس و سازمان بورس و اوراق بهادار ایجاد فضایی شفاف و توسعه آن است که در ماده ۲ قانون بازار نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در نتیجه بدیهی است که وجود شفافیت و افشای اطلاعات باید همواره مورد توجه باشد و به همین منظور ضوابط خاصی برای افشای اطلاعات درخصوص معاملات بورس کالا نیز وجود دارد.

منظور از افشا، انتشار عمومی و به موقع اطلاعات است (بند ۱ ماده ۱ ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران). از جمله این اطلاعات عبارت است از اطلاعات عرضه‌کنندگان (اطلاعات شرکت و نشانی و...)، اطلاعات عرضه کالا از قبیل: نام کالا، تعداد خطوط یا واحدهای تولیدی، ایران کد کالا؛ مشخصات کیفی کالا؛ گواهی کیفیت یا استاندارد مرتبط با کالا؛ محدودیت‌های فنی، قانونی و حقوقی مؤثر بر میزان تولید کالا؛ میزان فروش سالانه کالا؛ ظرفیت تولید شامل ظرفیت اسمی، عملی و واقعی؛ سوابق میزان تولید کالا در سه سال گذشته و پیش‌بینی آن در سال جاری و سال آینده؛ نحوه تعیین قیمت پایه پس از پذیرش در بورس؛ سایر اطلاعات به تشخیص بورس یا سازمان (ماده ۲ ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران). رویدادهای مؤثر بر فعالیت، تداوم تولید و حجم تولید عرضه‌کننده و سایر اطلاعات مهم مؤثر بر قیمت کالای عرضه‌کننده یا تصمیم خریداران به تشخیص سازمان یا بورس از قبیل: تعلیق یا توقف تمام یا بخشی از فعالیت عرضه‌کننده؛ تغییر در نوع فعالیت اصلی عرضه‌کننده؛ ورود خسارت با اهمیت ناشی از رویدادهای طبیعی (آتش‌سوزی، سیل، زلزله و...) یا به واسطه انجام فعالیت‌های عملیاتی و غیرعملیاتی عرضه‌کننده که بر عرضه کالای پذیرفته شده تأثیر با اهمیت بگذارد؛ تغییر در ترکیب اعضاء هیأت‌مدیره، تعیین و تغییر نمایندگان اشخاص حقوقی و تغییر مدیرعامل شرکت عرضه‌کننده؛ عدم توانایی در اجرای تعهدات و قراردادهای

خارج از شرایط اعلامی در اطلاعیه عرضه و ضوابط و مقررات مصوب بورس صورت گرفته باشد، مسئولیت ایفای تعهدات با طرفین (خریدار و فروشنده) بوده و شرکت سپرده‌گذاری مرکزی، بورس و کارگزاران طرف معامله هیچ‌گونه مسئولیتی در قبال آن نخواهد داشت. در هر صورت، هرگونه توافق برخلاف ترتیبات مقرر در این دستورالعمل فاقد اعتبار بوده، تخلف محسوب شده و مشمول مقررات انضباطی خواهد شد.»

عرضه‌کننده، اعلام ورشکستگی عرضه‌کننده یا شرکت مادر آن (ماده ۵ ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران). عرضه‌کننده در بازار فیزیکی موظف است اظهار نظر خود را درخصوص قیمت پایه پیشنهادی عرضه کالا و ضوابط تعیین قیمت مذکور به همراه فرمول محاسباتی آن، جهت عرضه‌های رینگ داخلی و بین‌الملل و هرگونه تغییرات بعدی را به بورس ارائه نماید (تبصره ۳ ماده ۲ ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران).

مبحث سوم: آثار عرضه و فروش اموال تملیکی از طریق بورس‌های کالایی

مراد از آثار عرضه و فروش اموال تملیکی از طریق بورس‌های کالایی عبارت از اقتضائات اختصاصی حاکم بر این موضوع و مسئولیت‌های ناشی از آن است که در این مبحث به آن می‌پردازیم.

بند نخست: مستثنی بودن کالاهای پذیرفته و عرضه‌شده از قیمت‌گذاری دولتی

وفق ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید: «دولت مکلف است کالای پذیرفته شده در بورس را از نظام قیمت‌گذاری خارج نماید.» این ماده را می‌توان یکی از بنیادی‌ترین مواد مرتبط با بورس‌های کالایی در کشور دانست؛ چه آنکه در اقتصاد دولتی ایران بی‌تردید بخش قابل توجهی از روند قیمت‌گذاری در اختیار دولت قرار دارد که همین موضوع باعث مناقشات فراوانی برای مثال درخصوص فولاد و خودرو شده است. اهمیت توجه به این ماده در تمام شئون و کالاها به حدی است که دیوان عدالت اداری نیز به ابطال دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های مغایر همت گمارده و به موجب مواد ۱۰ تا ۱۲ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲/۰۳/۲۵ با اصلاحات بعدی آن، رسیدگی به این قبیل شکایات و تظلمات و اعتراضات اشخاص حقیقی یا حقوقی در عداد صلاحیت‌های قانونی این مرجع است. برای مثال طی دادخواستی ابطال ماده ۶ آیین‌نامه معاملات بانک کارگشایی مصوب سال ۱۳۵۰ درخواست شده و طی آن بیان شده «در ماده ۶ آیین‌نامه مذکور ارزیابی ارزش آنچه که در گرو بانک گذاشته می‌شود برعهده ارزیابان بانک قرار داده شده که طلای ساخته شده و انواع مسکوک و مصنوع طلایی یکی از گونه‌های این دارایی‌ها است که پذیرفته می‌شوند. همان‌گونه که آگاه هستید سکه طلا از کالاهای پذیرفته

شده در بورس کالا بوده و ارزش آن و پس ارزش زر، در بورس کالا تعیین می‌گردد و بر پایه ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در راستای تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۸/۰۹/۲۵ دولت مکلف است کالاهای پذیرفته شده در بورس را از نظام قیمت‌گذاری خارج کند که در آیین‌نامه بانک کارگشایی خلاف این مهم عمل شده و با ارزیابی ارزیابان، ارزشی پایین‌تر از بهای روز دارایی برای آن منظور می‌گردد و این عمل موجب تضییع حقوق اشخاصی که دارایی خود را در گرو این بانک گذاشته‌اند می‌شود. هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ ۱۳۹۷/۰۶/۱۳ تشکیل جلسه داده و خواسته شاکی را تأیید و رأی زیر را صادر کرده: «بر مبنای ماده ۶ آیین‌نامه مورد بحث گروهان مربوط به دریافت وام از حیث قیمت‌گذاری به طور مطلق به ارزیاب بانک واگذار شده است. در صورتی که بعضی اقلام از قبیل مسکوکات طلا از جهت قیمت تابع قیمت‌گذاری در بورس بوده و نظر به اینکه به موجب ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید مصوب سال ۱۳۸۸ مقرر شده است که دولت مکلف است کالای پذیرفته شده در بورس را از نظام قیمت‌گذاری خارج نماید، بنابراین ماده ۶ آیین‌نامه معاملات بانک کارگشایی که قیمت‌گذاری بر اموال منقولی که برای گرو مورد قبول بانک کارگشایی می‌باشد را به طور مطلق به ارزیاب بانک واگذار کرده در صورتی که بعضی از اقلام مانند مسکوکات طلا از جهت قیمت تابع قیمت‌گذاری در بورس می‌باشد خلاف قانون است و به استناد بند ۱ ماده ۱۲ و مواد ۸۸ و ۱۳ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۹۲ از تاریخ تصویب ابطال می‌شود.»^۱

بند دوم: تخصیص قوانین و مقررات مربوط به معامله کالا در بازارهای غیرمتمثل و عدم تبعیت از برخی قوانین دیگر از جمله مزایده و مناقصه دولتی

براساس ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید: «خرید و فروش کالاهای پذیرفته شده در بورس‌های کالایی که با رعایت مقررات حاکم بر آن بورس‌ها مورد دادوستد قرار می‌گیرند توسط وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، نهادها و دستگاه‌های دولتی و عمومی و دستگاه‌های اجرایی نیاز به برگزاری مناقصه یا مزایده و تشریفات مربوط به آن‌ها ندارد.» علاوه بر این، سابقاً نیز تصریح گردید که وفق بند (ج) ماده ۳۶ قانون احکام دائمی: «کالاهایی که در بورس‌های کالایی به‌عنوان بازار

۱. رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری به شماره دادنامه ۱۴۰۲ مورخ ۱۳۹۷/۰۶/۱۳

متشکل، سازمان یافته و تحت نظارت پذیرفته می شوند و مورد داد و ستد قرار می گیرند طبق قوانین و مقررات حاکم بر آن بورس ها عرضه شده و مورد معامله قرار می گیرند. عرضه، معامله، تسویه و تحویل نهایی کالاهای مذکور مشمول قوانین و مقررات مربوط به بازارهای غیرمتشکل کالایی نیست.»^۱

اهمیت بند فوق جایی آشکارتر می شود که توجه کنیم جمله دوم این بند معاملات بورس کالا را تابع قواعد بازارهای غیرمتشکل نمی داند. در ادامه جمله اول آمده که قانونگذار بر تبعیت معامله کالا در بورس کالا از قواعد خاص آن بازار حمایت کرده است. به عبارت دیگر، مقنن در جمله اول تأکید نموده که پذیرش کالا و معامله آن تابع قواعد بورس کالا و دستورالعمل ها و مصوبات شورا و سازمان بوده و از مجرای کارگزار با ترتیبات ویژه خود قابل انجام است. پس جمله دوم این بند، علی رغم عدم صراحت کافی، به دنبال بیان چیزی بیش از این مطلب و تخصیص زدن قوانین و مقررات دیگری است درخصوص مقرراتی که احتمالاً مشمول این تخصیص می شود، یکی از مهم ترین قوانینی که می تواند مورد توجه قرار گیرد، «قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان» مصوب ۱۳۸۸/۰۷/۱۵ است. همین موضوع درخصوص قانون موسوم به اصل ۴۴ و مباحث مربوط به رویه های رقابتی حاکم است و بازار متشکل سرمایه باید -تخصیصاً و نه لزوماً تخصیصاً- از دایره شمول مباحث رقابتی قانون اصل ۴۴ خارج باشد اما این به معنای تبعیت ناپذیری معاملات بازار سرمایه از قواعد و قوانین رقابتی موضوع قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ و صلاحیت های انحصاری شورای رقابت (به عنوان مرجع عام و فرابخشی مقابله با رویه های ضد رقابتی) در این خصوص نیست.

بند سوم: حکومت مقررات خاص تسویه و پایاپای در بورس های کالایی

بند (ت) ماده ۳۶ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور (که سابقاً در بند ج ماده ۹۹ قانون برنامه پنجم توسعه آمده بود) مقرر می دارد: «سوابق معاملات اوراق بهادار و معامله کنندگان آن ها باید به گونه ای ثبت و نگه داری شود که قابلیت بازسازی معاملات را داشته باشد. دستورالعمل اجرایی این بند حداکثر تا دو ماه پس از لازم الاجرا شدن این قانون توسط سازمان بورس و اوراق بهادار تهیه و ابلاغ می شود.»^۲

۱. سلطانی، (۱۳۹۱)

۲. ر.ک: «دستورالعمل ثبت، نگهداری و گزارش دهی اسناد، مدارک و اطلاعات توسط اشخاص تحت نظارت و نحوه

در بند ۷ ماده ۱ قانون بازار اوراق بهادار، به شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه به‌عنوان شرکتی که امور مربوط به تسویه وجوه را انجام می‌دهد اشاره شده است، اما در سایر مفاد این قانون اشاره‌ای به لزوم استفاده از خدمات این شرکت برای تسویه معاملات نگردیده بود. لذا بند (ج) ماده ۹۹ و در ادامه آن (بند ماده ۳۶ قانون احکام دائمی) به هرگونه تردید احتمالی درخصوص ضرورت استفاده از شرکت سپرده‌گذاری مرکزی در جریان تسویه وجوه پایان داد. زیرا در قانون بازار فقط به انتقال مالکیت و تسویه وجوه اوراق بهادار اشاره شده بود. بر این اساس، از این پس تسویه وجوه ناشی از خرید و فروش کالا در بورس کالا نیز باید در شرکت سپرده‌گذاری مرکزی صورت گیرد. از نظر مقرراتی در تاریخ ۱۳۸۹/۰۸/۲۲ «دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران» به تصویب هیأت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار رسیده است. در بند ۱ ماده ۱ این دستورالعمل، «اتاق پایاپای» که وظیفه تسویه و پایاپای وجوه ناشی از معاملات را برعهده دارد به‌عنوان واحد سازمانی از «شرکت» معرفی شد. در این دستورالعمل (بندهای ۱ و ۱۹ ماده ۱) راجع به اینکه مقصود از «شرکت» کدام شخصیت حقوقی است اظهارنظر نگردید. ظاهراً هدف از مسکوت گذاشتن این امر آن بود که با توجه به ویژگی‌های خاص تسویه معاملات کالا و تفاوت‌های آن با اوراق بهادار، ابتدا مقدمات و امکانات لازم جهت تسویه و پایاپای وجوه معاملات بورس کالا در شرکت سپرده‌گذاری فراهم شود و سپس فرآیند تسویه از بورس کالا به شرکت سپرده‌گذاری منتقل شود. در هر صورت با توجه به تصویب ماده ۹۹ ضروری است که هرچه سریع‌تر تسویه و پایاپای معاملات بورس کالا نیز به شرکت سپرده‌گذاری مرکزی منتقل شود اگرچه عملاً این تغییر هنوز صورت نگرفته است.^۱ به هر حال، با اصلاحاتی که در تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۱۳ در بند ۱۹ ماده ۱ دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران صورت گرفت صراحتاً اجمال مذکور در تعریف شرکت برطرف شد و بیان شد که «منظور از شرکت، شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه است که وظیفه تسویه و پایاپای معاملات انجام شده در بورس کالای ایران را برعهده دارد».

اتاق پایاپای پس از دریافت گواهینامه انجام معاملات یا قرارداد کشف پرمیموم نسبت به صدور گزارش تسویه شامل اطلاعات قرارداد از جمله ارزش قرارداد، بخشی از ثمن معامله،

بازرسی و نظارت سازمان» مصوب ۱۳۹۰/۰۲/۲۴ هیأت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار با اصلاحات بعدی.

۱. سلطانی، (۱۳۹۱)

کارمزدهای مصوب اعم از کارمزدهای کارگزار، بورس، حق نظارت سازمان و سایر هزینه‌های مصوب اقدام می‌نماید. (ماده ۸ دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران) همچنین، پس از صدور حواله خرید کالا توسط کارگزار فروشنده، نسبت به واریز وجوه مربوط و کارمزدها به حساب ذی‌نفعان اعم از فروشنده، بورس، شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه، سازمان و کارگزاران طرف معامله همچنین ارائه حواله خرید کالا به کارگزار خریدار اقدام می‌کند. (ماده ۱۲ دستورالعمل مارالذکر) در صورتی که انجام امور تسویه با تأخیر و حداکثر تا سه روز کاری پس از مهلت تسویه انجام شود، کارگزار خریدار به ازای هر روز کاری تأخیر موظف به پرداخت ۰/۲۵ درصد ارزش معامله می‌باشد. این مبلغ باید در هنگام تسویه به صورت یک‌جا به حساب بستانکاران موقت شرکت و به نفع فروشنده واریز شود. پرداخت این وجه به فروشنده، از طریق کارگزار فروشنده و پس از کسر تعهدات فروشنده در مقابل اتاق پایاپای صورت می‌گیرد. (ماده ۱۵ دستورالعمل فوق‌الذکر) چنانچه کارگزار خریدار تا پایان سه روز کاری پس از مهلت تسویه امور تسویه را انجام ندهد، حسب مورد معامله یا قرارداد کشف پرمیوم وی منفسخ گردیده و کارگزار خریدار مکلف است پنج درصد ارزش معامله را به‌عنوان خسارت انفساخ به همراه سایر هزینه‌های مصوب شامل دو سر کارمزد بورس، کارمزد کارگزار فروشنده، دو سر کارمزد تسویه و دو سر حق نظارت سازمان پرداخت نماید. نهایتاً، خسارت انفساخ معامله باید حداکثر یک روز کاری پس از اعلام اتاق پایاپای و به‌صورت یک‌جا به نفع فروشنده و به حساب بستانکاران موقت شرکت واریز شود. (ماده ۱۶ دستورالعمل فوق‌الذکر)

در صورت پرداخت جریمه‌های تأخیر معامله قبل از زمان انفساخ، کارگزار خریدار باید مابه‌التفاوت خسارت انفساخ و خسارت تأخیر پرداخت شده را به حساب بستانکاران موقت پرداخت نماید. پرداخت خسارت انفساخ به فروشنده از طریق کارگزار فروشنده و پس از کسر تعهدات فروشنده در مقابل اتاق پایاپای صورت می‌گیرد. در کلیه قراردادهای منعقد در بورس چنانچه خریدار نسبت به کیفیت یا کمیت کالای تحویل گرفته شده معترض باشد، باید اعتراض خود را حداکثر تا سه ماه پس از تحویل کالا به همراه مستندات مربوطه، کتباً به کارگزار و اتاق پایاپای اعلام کند. پس از انقضای مهلت مذکور هیچ‌گونه اعتراضی از سوی خریدار پذیرفته نمی‌شود (ماده ۲۷ دستورالعمل فوق‌الذکر).

بند چهارم: حل اختلافات و رسیدگی به تخلفات (مسئولیت‌های حقوقی و انتظامی)

الف. مسئولیت حقوقی

اجرای معاملات و اطمینان نسبی از ایفای تعهد توسط طرفین قرارداد از جمله خصوصیات معاملات بورس و اوراق بهادار است و برای این منظور شخص می‌تواند در قالب خاتمه قرارداد (فسخ و انفساخ) و یا صرفاً مطالبه خسارت در مقابل عهدشکنی طرف مقابل استفاده کند.^۱ به برخی از موارد انفساخ و دریافت خسارت در بحث سابق اشاره شد. در نیل به این هدف، حسب ماده ۳۶ قانون بازار اوراق بهادار به اختلافات اشخاص ذی‌ربط در معاملات بورس‌های کالایی که ناشی از فعالیت حرفه‌ای آن‌ها باشد در صورت عدم سازش در کانون‌ها، توسط هیأت داوری رسیدگی می‌شود. از این حیث، موارد و عناوین حقوقی متعددی از قبیل مطالبه وجه ناشی از معاملات کالایی، ایفای تعهد (اعم از عدم تسویه یا عدم تحویل کالا یا تأخیر در تحویل)، به‌عنوان نمونه اختلافات رایج رسیدگی شده توسط هیأت داوری بورس در زمینه موضوع مانحن‌فیه قابل اشاره می‌باشد.^۲ بنابراین، اجرا و استیفای حقوق و تعهدات طرفین معاملات در بورس‌های کالایی اعم از مشتریان (خریداران و فروشندگان)، نهاد مالی (کارگزاران) و یا اتاق پایاپای همانند سایر زمینه‌های حقوقی متشکل از اعمال یا وقایع حقوقی هم‌جنبه قراردادی و تعهدی دارد و هم می‌تواند مرتب بر احقاق حق از طریق مراجعه به محاکم قضائیه باشد^۳ که در مانحن‌فیه این مهم در صلاحیت کمیته سازش کانون‌ها و هیأت داوری بورس و اوراق بهادار است که ماهیتاً منصرف از داوری مصطلح مرضی‌الطرفین می‌باشد.^۴

ب. مسئولیت انتظامی

علاوه بر اقداماتی که طرفین درگیر در معاملات می‌توانند برای احقاق حقوق خود طبق موارد بالا انجام دهند. بورس مربوط (حسب مورد بورس کالا یا بورس انرژی) و سازمان بورس و اوراق بهادار نیز به‌عنوان نهاد نظارتی صلاحیت‌دار (به استناد ماده ۳۵ قانون بازار اوراق بهادار و ماده ۱۴

۱. سوهانی و شهیدی، (۱۳۹۳)

۲. برای مطالعه متن کامل برخی آرا و شرح دعاوی فوق‌الذکر، برای نمونه ر.ک: جمالی و صادقی، ۱۳۹۶، صص ۵۵، ۶۲، ۶۵، ۶۸، ۷۰، ۸۵، ۹۰، ۹۷، ۱۰۲، ۱۲۰، ۱۲۴، ۲۶۳، ۳۱۸ و ۴۹۹؛ جمالی و همکاران، ۱۳۹۹، صص ۳۹، ۵۴، ۵۸، ۶۳، ۶۴، ۶۹، ۷۱، ۷۳، ۷۵، ۷۸، ۸۱، ۸۳، ۸۷، ۸۹، ۹۸، ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۲۰ به بعد

۳. برای مطالعه بیشتر در این خصوص، ر.ک: شهیدی، ۱۳۹۶، صص ۱۷۲-۲۱۴ و اسفندیاری فر، ۱۳۹۴، صص ۲۱۸-۲۲۴

۴. نیکبخت و صادقی، (۱۴۰۰)

قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید) براساس سازوکار مقرراتی مربوط (ازجمله دستورالعمل رسیدگی به تخلفات در بازار سرمایه) به تخلفات اشخاص رسیدگی می‌کنند.^۱

برای نمونه، عطف به تکالیف و الزاماتی که ذیل بحث رعایت ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس بیان شد، طبق ماده ۷ ضوابط افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران، در صورت عدم ارائه توضیحات توسط عرضه‌کننده و یا غیرموجه بودن دلایل ارائه‌شده، به تشخیص کمیته عرضه، بورس مکلف است تخلف عرضه‌کننده را به مراجع ذیصلاح گزارش نماید. همچنین، به سبب اینکه اطلاعات عمومی کالا ازجمله مستندات مربوط به مشخصات، خطای مجاز تحویل، استاندارد کالا و هزینه انبارداری باید در قالب امیدنامه (که به موجب ماده ۸ دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران در عداد مستندات پذیرش کالا جهت عرضه در بورس کالا و وفق تبصره ۱ دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران جزء لاینفک اطلاعات عرضه است) منتشر شود، چنانچه در فرآیند عرضه کالاهای موضوع بحث تخلف یا نقض عهدی رخ دهد، (علاوه بر مسئولیت حقوقی) حسب مورد هم می‌تواند موضوع مسئولیت انضباطی باشد و هم زمینه‌ای از عناوین مجرمانه موضوع فصل ششم قانون بازار اوراق بهادار (ارائه اطلاعات خلاف واقع مطابق ماده ۴۷ قانون بازار اوراق بهادار) گردد که مستلزم تنبیه انضباطی یا کیفری است.^۲

بحث و نتیجه‌گیری

قانون‌گذار کشورمان در اصلاحیه بر ماده ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (موضوع ماده ۳۹ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰/۱۱/۱۰) فروش اموال تملیکی از طریق بورس کالا را مدنظر قرار داده تا از قابلیت‌های بورس در عرضه و پذیرش اموال واجد شرایط استفاده شود. از این حیث، سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی و سایر فعالان ذی‌ربط در عین بهره‌مندی از مواهب بورس‌های کالایی، به اقتضای ماهیت فعالیت حرفه‌ای در بازار مربوط

۱. برای مطالعه درخصوص مفهوم مسئولیت انتظامی و مراجع صلاحیت‌دار رسیدگی به تخلفات انضباطی در بازار سرمایه،

ر.ک: صادقی «الف»، ۱۴۰۱، صص ۵۲۶-۵۴۲

۲. صادقی «ب»، ۱۴۰۱

باید به الزامات این حوزه از جمله لزوم رعایت مقررات پذیرش و عرضه در بورس، پیروی از مقررات مربوط به انجام معاملات، لزوم افشای اطلاعات عرضه‌کنندگان، عدم تبعیت کالای پذیرفته شده در بورس از قیمت‌گذاری توسط دولت، اجرای مقررات خاص مربوط به تسویه و پایاپای، تحت نظارت قرار گرفتن فعالان این حوزه (به‌مثابه عضو بورس) و امکان رسیدگی به تخلفات انضباطی آن‌ها (در دو مرحله بدوی و تجدیدنظر) و رسیدگی به اختلافات حرفه‌ای ناشی از این عملیات در قالب مقرر ماده ۳۶ قانون بازار اوراق بهادار ملتزم بوده و تکالیف قانونی و مقرراتی این حوزه را رعایت کنند که در این مقاله توضیح داده شد. در مجموع، شرایط کنونی عرضه و فروش اموال تملیکی موضوع قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در بورس به نحوی است که قانون‌گذار به‌رغم پذیرش فروش اموال تملیکی از طریق بورس کالا، کلیه کالاهای موضوع جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی را مصداق ضرورت عرضه در بورس ندانسته و برخی کالاهای مشمول شرایط معین را تصریح نموده است. حتی بعضی کالاها یا تحویل سازمان فوق‌الذکر نمی‌شود و یا امکان عرضه در بورس را نخواهند داشت. طبعاً؛ اگرچه عرضه برخی کالاها در بورس‌های کالا دارای توجیه است، اما کالاهای دیگری که مرتبط با جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی بوده، امکان عرضه در بورس را داشته ولیکن در عداد استثنائات قانونی قرار گرفته، وجود دارد.

همچنین، (اگرچه بند ۱۴ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی مواد ۵۵ و ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در تعریف بورس، آن را حسب مورد بورس کالا یا انرژی یا سایر بازارهایی که مطابق قوانین و مقررات تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار محل پذیرش و عرضه کالا باشد دانسته) اما قانون‌گذار این مقوله را منحصر در بورس کالا نموده و بورس انرژی ایران که مصداقی از بورس‌های کالایی کشور محسوب می‌شود را از عرضه و فروش اموال تملیکی موضوع قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز نادیده گرفته است. از این جهت، با امعان نظر به اینکه قریب به اتفاق مقررات بورس کالا منطبق بر بورس انرژی است، این قابلیت وجود دارد که ضمن تصریح به عرضه و فروش اموال تملیکی مترتب بر حوزه فعالیت بورس انرژی طی تدابیر سیاستی یا قانون‌گذاری‌های آتی، نهادهای واضح مقرر در بازار سرمایه (هیأت‌مدیره سازمان بورس و شورای عالی بورس و اوراق بهادار) در حدود صلاحیت قانونی، در چارچوب مقررات حاکم و با همکاری دستگاه‌های اجرایی مربوط، مراتب عرضه و فروش برخی کالاهای مرتبط با بورس انرژی را تعیین یا تجویز نموده و کالاهای بیشتری را از مزایای پذیرش و عرضه در بورس برخوردار سازند. همچنین، با

لحاظ متعارف بودن فروش اموال تملیکی از طریق سایر روش‌های حراج و مزایده و ابداعی بودن فروش اموال تملیکی یا توقیفی از طریق بورس به حکم قانون‌گذار ماده مبحث‌عنه، با امعان نظر به اولویت عرضه در بورس نسبت به سایر روش‌های عرضه و فروش (مصرّح در برخی قوانین از جمله ماده ۲۰ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی) و با لحاظ اینکه طبق ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید، دولت مکلف شده کالاهای پذیرفته شده در بورس را از نظام قیمت‌گذاری خارج نماید، مقتضی است ضمن تعیین تکلیف مبانی نگرشی قانون‌گذار به این قبیل احکام قانونی از حیث اتخاذ نوع روش‌های عرضه و حراج کالاهای توقیفی و تملیکی، رویکرد سیاستی و تقنینی مترتب بر مسائل اقتصادی کشور منتهی به حمایت مضاعف (فراتر از یک ماده محدود به تجویز عرضه اموال تملیکی در بورس و مشروط به شرایطی سختگیرانه) از بورس‌های کالایی گردد تا - با توجه به اینکه امروزه قیمت‌های مرجع اکثر کالاها در بورس‌های کالایی کشف و تعیین می‌شود - از این طریق ضمن رفع انحصار در عرضه و فروش کالاهای مهم، موجبات تقویت نقش بورس‌ها در اقتصاد کشور نیز فراهم شود.

دسترسی به داده‌ها

داده‌های استفاده شده یا تولید شده در این پژوهش در متن مقاله ارائه شده است.

تضاد منافع نویسندگان

نویسندگان این مقاله اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

منابع

- اساسنامه بورس انرژی ایران (۱۳۹۰/۱۲/۱۱)
- اساسنامه بورس کالای ایران (۱۳۸۶/۰۱/۱۹)
- اسفندیاری فر، خشایار (۱۳۹۴). حقوق بورس انرژی، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
- باقری، محمود (۱۳۹۰). نقش حقوق شرکت‌ها و بازار بورس در موفقیت خصوصی‌سازی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- جمالی، جعفر؛ محمد صادقی و نوید شیدائی آشتیانی (۱۳۹۹). رویه هیأت داورى بورس و اوراق بهادار (دفتر دوم: ۱۳۹۶-۱۳۹۸)، تهران: بورس.
- جمالی، جعفر و محمد صادقی (۱۳۹۶). رویه هیأت داورى بورس و اوراق بهادار (تا پایان سال ۱۳۹۵)، تهران: بورس.

- دستورالعمل اجرایی رینگ صادراتی بورس کالای ایران (۱۳۸۸/۰۵/۲۴)
- دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران (۱۳۹۱/۱۱/۲۳)
- دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران (۱۳۸۹/۰۸/۲۲).
- دستورالعمل رسیدگی به تخلفات در بازار سرمایه (۱۳۹۸/۰۷/۰۳)
- دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران (۱۳۸۹/۰۷/۰۵)
- دستورالعمل پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران (۱۳۸۸/۰۹/۱۰).
- رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری به شماره دادنامه ۱۴۰۲ مورخ ۱۳۹۷/۰۶/۱۳
- سلطانی، محمد (۱۳۹۱). «تبیین و تحلیل جایگاه ماده ۹۹ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران در بازار سرمایه کشور»، دوره ۵، شماره ۲۰، صص ۸۵-۱۱۶.
- سلطانی، محمد (۱۳۹۶). حقوق بازار سرمایه، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سمت.
- سلطانی نژاد، حامد؛ جواد فلاح و محمد حقانی نسب (۱۳۹۶). راهنمای جامع ابزارهای معاملاتی بورس کالای ایران، تهران: انتشارات راه افتخار.
- سوهانی، حسین و سید مرتضی شهیدی (۱۳۹۳). تحلیل حقوقی معاملات بازار فیزیکی بورس کالای ایران، چاپ اول، تهران: انتشارات بورس.
- شهیدی، سید مرتضی (۱۳۹۶). قواعد حقوقی حاکم بر معاملات در بورس های کالایی، تهران: نشر میزان.
- صادقی «الف»، محمد (۱۴۰۱). حقوق معاملات اعتباری اوراق بهادار، چاپ اول، تهران: شهر دانش.
- صادقی «ب»، محمد (۱۴۰۱). «کارکرد حقوقی امیدنامه در بورس و بازار اوراق بهادار»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۶، شماره ۱۲۰، صص ۲۲۵-۲۵۰.
- صالح آبادی، علی (۱۳۹۶). ناگفته های بورس ایران، تهران: انتشارات دنیای اقتصاد.
- ضوابط افشای اطلاعات عرضه کنندگان و افشای اطلاعات عرضه کالا در بورس کالای ایران و بورس انرژی ایران (۱۳۹۸/۰۸/۰۸)
- عبدی پورفرد، ابراهیم (۱۳۹۶). مباحثی تحلیلی از حقوق تجارت، چاپ هفتم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (۱۳۸۶/۱۱/۰۸)
- قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور (۱۳۹۶/۰۱/۱۶)
- قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴/۰۹/۰۱)
- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۱۷)
- قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹/۱۰/۱۵)
- قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳/۰۶/۱۱)
- قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید (۱۳۸۸/۰۹/۲۵)

قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۱۳۹۲/۱۰/۰۳)

نیکبخت، حمیدرضا و محمد صادقی (۱۴۰۰). «حل اختلاف حرفه‌ای فعالان بازار اوراق بهادار؛ عبور از الزام به روش‌های جایگزین»، فصلنامه حقوق اداری، شماره ۲۷، صص ۲۳۵-۲۵۵.

کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد و انجمن بورس‌های آتی و اختیار سوئیس (۱۳۹۲). بورس‌های کالایی جهان گذشته، حال و آینده، ترجمه شرکت بورس کالای ایران، تهران: انتشارات بورس.

آیین‌نامه اجرایی مواد ۵۵ و ۵۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۱۴۰۱/۱۱/۲۳)

Abdipour, E., (2017). Analytical Discussions of Commercial Law. Hawza and University Research Institute. (In Persian).

Bagheri, M., (2011). The role of corporate law and the stock market in the success of privatization, Tehran: Parliament Research Center of Islamic Republic of Iran. (In Persian).

EsfandiariFar, Kh., (2015). Energy exchange law. Majd Publications. (In Persian).

Jamali, J., Sadeghi, M., (2017). Jurisprudence of the Arbitration Board of Securities and Exchange Organization. Volume I. Bourse Publications. (In Persian).

Jamali, J., Sadeghi, M., Sheydaei Ashtiyani, N., (2020). Jurisprudence of the Arbitration Board of Securities and Exchange Organization. Volume II. Bourse Publications. (In Persian).

Nikbakht, HamidReza and Mohammad Sadeghi (2021). Resolving professional disputes in Iran's Securities and Exchange Market; Overcoming the Legal Compulsory to alternative methods, Administrative Law Quarterly, Issue 27, pp. 235-255. (In Persian). <https://qjal.smtc.ac.ir/article-1-869-fa.html>

Sadeghi, M., (2022). The Law of Securities Transactions on Margin Loans. Shahr Danesh. (In Persian).

Sadeghi, Mohammad (2022). Legal Analysis of Prospectus in Securities & Exchange Market. The Judiciarys Law Journal, Issue 120, pp. 225-250. (In Persian). <https://doi.org/10.22106/jlj.2022.538303.4389>

Salehabadi, A., (2017). Untold facts about the Iranian Stock Exchange. Donya-e-qtasad. (In Persian).

Shahidi, M. (2017). Legal rules governing transactions in commodity exchanges. Mizan. (In Persian).

Sohani, H., Shahidi, m., (2014). Legal analysis of physical market transactions on the Iranian Commodity Exchange. Bourse. (In Persian).

Soltani, M., (2017). Capital Market Law. 4th edition. Samt Publications. (In Persian).

Soltani, Mohammad (2013). Elaborating and Analyzing the Position of Article 99 of the Law for the Fifth Development Plan within Iran Capital Market, Volume 5, Issue 20, pp.85-116. (In Persian). https://journal.seo.ir/article_10985.html?lang=fa

Soltaninejad, H., Fallah, J., Haghghaninasab, M., (2017). Comprehensive Guide to Trading Instruments of the Iranian Commodity Exchange. Rahe Eftekhari. (In Persian).

United Nations Conference on Trade and Development and Swiss Futures and Options Exchange Association. (2013). World's mercantile exchange: past, present and future. Bourse, translated by the mercantile exchanges of Iran. (In Persian).

Laws and Regulations

Implementing Regulations Governing the Export ring of the Iran Mercantile Exchange. (2009.08.15). (In Persian).

Implementing Regulations of Law on Anti-Smuggling of Goods and Currency. (2023.02.12). (In Persian).

Permanent rules of Development Plans Act of the country. (2017.04.05). (In Persian).

Statute of the Iran Energy Exchange. (2012.03.01). (In Persian).

Statute of the Iran Mercantile Exchange. (2008.01.09). (In Persian).

The Law for Development of New Financial Instruments and Institutions (Based on overall policies of principle 44 of the Constitution). (2009.12.16). (In Persian).

The Law for the Fifth Development Plan of the Islamic Republic of Iran. (2011.01.05). (In Persian).

The Law on Anti-Smuggling of Goods and Currency. (2013.12.24). (In Persian).

The Law on Implementation of General Policies of Principle (۴۴) of the constitution. (2008.01.28). (In Persian).

The Law on the Fourth Five-Year Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran. (2004.08.27). (In Persian).

The Law on the third Five-Year Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran. (2000.04.05). (In Persian).

The Regulations for Publishing Information of suppliers and supply of goods In the Iran Mercantile Exchange and the Iran Energy Exchange. (2019.10.30). (In Persian).

The Regulations Governing the listing of the Commodity and Commodity-based Securities on the Iran Mercantile Exchange. (2010.09.27). (In Persian).

The Regulations Governing the Settlement and Clearing Transactions of the Iran Mercantile Exchange. (2010.11.13). (In Persian).

The Regulations Governing the Sub-market of the Iran Mercantile Exchange. (2013.02.11). (In Persian).

The Regulations Governing the Transactions of the Commodity and Commodity-based Securities on the Iran Mercantile Exchange. (2009.12.01). (In Persian).

The Regulations on Investigating the Violations capital Market. (2019.09.25). (In Persian).

The Securities Market Act of the Islamic Republic of Iran. (2005.11.22). (In Persian).

The verdict of the General Assembly of Administrative Court of Justice. No 1402. (2018.08.04). (In Persian).